

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **«ОСОБИСТІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЖІНОК
З ЕМОЦІЙНОЮ СПІВЗАЛЕЖНІСТЮ»**

Виконала: студентка 4 курсу
Ps1-B20z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Карплюк Тетяна Василівна

Керівник:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
загальної та практичної психології

Рецензент:
Гончарук Наталія Миколаївна,
доктор психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ЕМОЦІЙНОЇ СПІВЗАЛЕЖНОСТІ ЖІНОК	9
1.1. Поняття емоційної співзалежності в науковій літературі	9
1.2. Соціально-психологічні фактори розвитку співзалежних стосунків	16
1.3. Індивідуально-психологічні особливості емоційно співзалежних жінок.....	23
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЕМОЦІЙНО СПІВЗАЛЕЖНИХ ЖІНОК	33
2.1. Методологічне обґрунтування мети та гіпотез дослідження.....	33
2.2. Характеристика методів емпіричного дослідження та вибірки.....	37
2.3. Результати емпіричного дослідження та їх аналіз.....	44
Висновки до другого розділу.....	52
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	64

ВСТУП

Актуальність дослідження. Емоційна співзалежність у міжособистісних відносинах є однією із найпоширеніших проблем, яка заважає людині повноцінно розвиватися та будувати партнерські стосунки і сімейне життя. Якщо в сім'ї є хоч одна людина, яка страждає співзалежністю, то всі інші члени сім'ї страждають психологічно, через патологічну емоційну і поведінкову залежність одного партнера від іншого. У своїх крайніх формах емоційна співзалежність перешкоджає повноцінному функціонуванню особистості, паталогізує і стигматизує людську поведінку, особливо поведінку засновану на надмірній любові і турботі, відчутті відповідальності за інших.

Співзалежні відносини є нездоровим союзом, в котрому одна людина застрягає в ролі опікуна, дозволяє іншому брати все, не надаючи підтримки і турботи у відповідь. Співзалежність порушує відповідальність людини за своє життя, блокує самовизначення, планування майбутнього, прагнення до змін тощо.

Аналіз зарубіжної та вітчизняної літератури з проблеми емоційної співзалежності показує, що концепція спів залежності не повністю розроблена і немає її емпіричного підтвердження. Спроби деяких психіатрів визначити співзалежність як розлад особистості були марні, вона не була включена у перелік психіатричних діагнозів. Практика показує, що співзалежні відносини більше характерні для жінок. Сучасний світ динамічно змінюється. Разом з ним змінюються люди, їх ролі, позиції, погляди. В українській культурі жінка завжди була берегинею родини, лома, займалася вихованням дітей, створювала затишок в оселі, була вірною чоловікові. Але у сучасному суспільстві такий образ не дуже актуальний. В епоху бурхливого розвитку технологій жінка змінюється, трансформуються її погляди на світ, на себе, на життя.

За даними Державної служби статистики України, у 2020 році частка жінок на керівних посадах складає 29%. Це означає, що від задоволеного

стереотипного образу матері-берегині давно відійшли. Жінки в сучасному світі обирають різні ролі: керівника, матері, професіонала, члена суспільного життя і більшість жінок стійко та впевнено орієнтуються на однакову їх значимість.

Сучасна жінка з легкістю опановує будь-яку сферу діяльності, вона може опанувати усі науки та технології, її тендітна рука завжди на пульсі сучасності: усе контролює і всюди встигає. Незважаючи на те, що сучасні жінки активно звільняються від застарілих стереотипів, проблема співзалежних стосунків залишається актуальною і, навіть болючою. Чим швидше руйнуються гендерні стереотипи, тим важче сприймаються випадки емоційної співзалежності жінок, їх страждання, пригніченість, зосередженість тільки на стосунках тощо. У осіб, схильних до емоційної співзалежності, можна спостерігати постійний пошук партнера, страх бути самотнім, постійні помилки у виборі партнерів, намагання тримати партнера через секс, ігнорування інтересів сім'ї, кар'єри заради утримання стосунків з партнером, неможливість і нездатність вчасно припинити нездорові стосунки тощо. Дослідження емоційної співзалежності дозволить визначити основні напрямки надання своєчасної та ефективної психологічної допомоги жінкам у міжособистісних стосунках. Тому обрана проблематика дослідження є вельми актуальною як у загальнопсихологічному, так і у прикладному аспекті.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особистісні характеристики жінок з емоційною співзалежністю.

Об'єкт дослідження – емоційна співзалежність жінок.

Предмет дослідження – особистісні характеристики емоційно співзалежних жінок.

Концептуальна гіпотеза дослідження полягає в тому що існують статистично значущі відмінності у особистісних характеристиках жінок з емоційною співзалежністю, на відміну від особистісних характеристиках

жінок, які не мають емоційної співзалежності у міжособистісних відносинах.

Емпіричні гіпотези:

1. У жінок із високим рівнем емоційної співзалежності рівень самотності є статистично вищим, порівняно із жінками, які не мають співзалежності у міжособистісних відносинах.

2. У жінок із високим рівнем емоційної співзалежності рівень віктимної ідентичності статистично вищий, порівняно з жінками, які не мають схильності до співзалежності у міжособистісних відносинах.

3. У жінок із високим рівнем емоційної співзалежності рівень довіри до навколишнього світу та переконання щодо власної цінності статистично нижчий, порівняно з жінками, які не мають схильності до співзалежності у міжособистісних відносинах.

4. У жінок із високим рівнем емоційної співзалежності рівень дратівливості є статистично вищим, порівняно з жінками, які не мають схильності до співзалежності у міжособистісних відносинах.

5. Рівень врівноваженості (стійкості до стресу) є статистично нижчим у жінок із високим рівнем емоційної співзалежності, порівно з жінками із низьким рівнем співзалежності у міжособистісних відносинах.

6. Рівень депресивності є статистично вищим у жінок із високим рівнем емоційної співзалежності, порівно з жінками із низьким рівнем співзалежності у міжособистісних відносинах.

Досягненню мети та перірки гіпотез дослідження передувало виконання таких **завдань дослідження**: здійснити аналіз наукової літератури з проблеми емоційної співзалежності; проаналізувати соціальні та психологічні чинники виникнення емоційної співзалежності жінок у міжособистісних відносинах; методологічно обґрунтувати гіпотези та підібрати психодіагностичні методики для проведення емпіричного дослідження; організувати та провести емпіричне дослідження;

проаналізувати отримані результати, сформулювати висновки; сформулювати перспективи подальших досліджень означеної теми.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають наукові дослідження емоційної співзалежності та любовної адикції Е. Гриффін-Шелі, Дж. Уайнхолда і Б. Уайнхолд, М. Бітті, С. Пібоді, С. Сусман, А. Варга, Е. Луценко, Є. Ємельянової, П. Майєр, Е. Сміт, Р. Хемфелт, Р. Норвуд, Л. Ешнер, М. Майєрсон, Н. Шелдс, В. Москаленко, А. Єгоров. Серед вітчизняних авторів емоційну співзалежність досліджували Т. Вакулич, А. Кочарян, О. Саммара, Н. Левус, М. Мілушина, О. Рихальська, О. Сорокіна, Д. Сушко, В. Хабайлюк та ін.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів: теоретичний огляд наукової літератури; емпіричні: психодіагностичні методики; математико-статистичні метод встановлення розбіжностей критерій U-Манна-Уїтні; *психодіагностичні методики*: Шкала співзалежності Уайнхолда CSIS (автори Б. Уайнхолд та Дж. Уайнхолд, адаптація О.С. Кочарян, Е.В. Фролової, Н.О. Смахтіної); Методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності (автори Д. Рассел і М. Фергюсон); Тест віктимної ідентичності (автор О. Андроннікова); Шкала базових переконань (автор Р. Янов-Бульман, адаптована О. Кравцовою); Багатофакторний особистісний опитувальник FPI – Фрайбургський багатофакторний опитувальник (модифікація А. Крилова, Т. Ронгінської).

База дослідження. Емпіричне дослідження було проведено серед жінок м. Житомир. До вибірки увійшли 65 жінок віком від 35 до 45 років. 72% із них заміжні, мають чоловіка і дітей, 24% – розлучені, мають дітей, 4% – заміжні, не мають дітей. 83% працюють, 17% – не працюють.

Теоретична значущість роботи та наукова новизна полягає у розширенні відомостей про проблему емоційної співзалежності особистості; поглибленні знань щодо чинників емоційної співзалежності жінок; визначенні особистісних характеристик емоційно співзалежних жінок.

Практична значимість отриманих результатів полягає в їх використанні для консультативної, психотерапевтичної роботи з жінками та їх родинами. Отримані результати можуть бути враховані практичними психологами у розробці психокорекційних програм для групової роботи із співзалежними жінками. Також отримані результати можуть бути використані викладачами психологічних факультетів для викладання дисциплін психологічного спрямування.

Апробація та впровадження результатів. Результати проведеного дослідження доповідалися автором та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора А.І. Шинкарюка (26 жовтня 2023 р., м. Кам'янець-Подільський), на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 17 листопада 2023 р.), на IX Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 15 лютого 2024 р.), на XV International Scientific and Practical Conference «*Innovative technologies in the field of human services*» (April 15-17, 2024, Stockholm, Sweden), на XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2024 р.) та знайшли своє відображення у публікації автора.

Публікації.

Карплюк Т.В., Онуфрієва Л.А. Індивідуально-психологічні особливості емоційно співзалежних жінок. *Innovative technologies in the field of human services* : Abstracts of XV International Scientific and Practical Conference, April 15-17, 2024, Stockholm, Sweden. 232 p. / P. 176–180.

ISBN – 9-789-40372-397-6

URL: <https://eu-conf.com/en/events/innovative-technologies-in-the-field-of-humanservices/>

Структура роботи. Дипломна робота складається з двох розділів, висновків, списку використаних джерел, 6 додатків, містить таблиці і рисунки.

ВИСНОВКИ

1. Результати теоретичного аналізу наукової літератури дозволили дійти висновку про те, що у науковому просторі зарубіжної та української психології в останні роки активізується інтерес до вивчення явища емоційної співзалежності. Це пов'язано з поширенням даного феномену у міжособистісних стосунках сучасних людей. Емоційна залежність завжди супроводжує інтимні стосунки людей, оскільки ми не можемо бути абсолютно вільними від тих, кого любимо. Але існують випадки патологічної залежності, коли один з партнерів починає втрачати себе, виникають деструктивні відносини, які завдають шкоди власному душевному стану обом партнерам.

Досить різні погляди на співзалежні стосунки дають змогу розглядати співзалежність як порушення міжособистісної взаємодії, як дисфункціональну модель стосунків, в яких партнери зазнають негативного впливу, в результаті чого не задовольняються їхні потреби в самореалізації та особистісному зростанні. Емоційна співзалежність у міжособистісних стосунках – це розлад поведінки з фіксацією на оточуючих людях або конкретній людині.

2. Виникнення і розвиток емоційно залежних стосунків залежить від багатьох чинників. На думку багатьох українських і зарубіжних дослідників причину співзалежних стосунків треба шукати в дитинстві, коли у людини було порушено почуття безпеки через деструктивні відношення з дорослими. У дорослому віці такі люди можуть відчувати паніку, коли партнер не демонструє значної уваги, не проявляє турботу, ігнорує повідомлення, залишається емоційно нейтральним.

Механізми формування залежної поведінки досі залишаються недостатньо дослідженими. Висуваються гіпотези про різні механізми формування психологічних особливостей: психологічні і психофізіологічні. Вивчаючи емоційну залежність, психологи виявили особистісні механізми її формування. Але є доволі обґрунтовані дані про те, що основною причиною

виникнення емоційної залежності є порушення в сфері дитячо-батьківських стосунків.

Емоційно залежна поведінка формуються переважно у неблагополучних сім'ях, де панують нездорові стосунки. Якщо дитині не дозволяють висловлювати власні почуття, обговорювати міжособистісні проблеми, розвиваються негативні психологічні патерни. В основі формування емоційної залежності лежить головна причини – порушення системи стосунків зі значущими людьми.

До співзалежних стосунків більш схильні жінки, ніж чоловіки. Часто у співзалежних жінок спостерігаються викривлені уявлення про міжособистісні стосунки з партнером, емоційні та поведінкові розлади. Вони часто помиляються в інтерпретації своєї поведінки, вважають її позитивною, позиціонують себе як жінку, яка здатна любити людину з усіма її недоліками і слабкостями. Такі відносини можуть тривати роками, і партнери у таких відносинах нещасливі. Тривала співзалежність супроводжується накопиченням негативних емоцій, які відкидаються як неприйнятні. Роздратування, гнів, розчарування, пригніченість і страх придушуються. Зростаюча напруга в результаті проявляється роздратованістю, спалахами агресії, суїцидальними думками, депресією. Якщо здорові жінки активно будують своє життя, то емоційно залежні виявляють пасивну позицію. На чоловіка і навіть на дітей вони дивляться як на джерело свого існування і щастя.

3. Спираючись на проведений аналіз наукової літератури ми висунули гіпотезу емпіричного дослідження, яка полягала в тому, що існують статистично значущі відмінності у особистісних характеристиках жінок з емоційною співзалежністю, на відміну від особистісних характеристиках жінок, які не мають емоційної співзалежності у міжособистісних відносинах.

Визначення особистісних характеристик дозволило більш детально описати індивідуально-психологічні характеристики жінок, схильних до

співзалежних стосунків та у подальшому розробити програму корекції їх поведінки.

Нами були висунуті та обґрунтовані емпіричні гіпотези та підібрано психодіагностичний інструментарій для проведення емпіричного дослідження.

4. За результатами проведення емпіричного дослідження перша емпірична гіпотеза повністю підтвердилася. Встановлено, що у жінок з високим рівнем співзалежності рівень самотності є статистично вищим, порівняно з жінками, які не мають співзалежності у міжособистісних відносинах.

Друга гіпотеза також повністю підтвердилася. Встановлено, що у жінок з високим рівнем співзалежності рівень віктимної ідентичності статистично вищий, порівняно з жінками, які не мають схильності до співзалежності у міжособистісних відносинах.

Знайшла своє підтвердження третя емпірична гіпотеза. У жінок з високим рівнем емоційної співзалежності рівень довіри до навколишнього світу та переконання щодо власної цінності статистично нижчий, порівняно з жінками, які не мають схильності до співзалежності у міжособистісних відносинах.

Четверта гіпотеза про те, що у жінок з високим рівнем співзалежності рівень дратівливості є статистично нижчий, порівняно з жінками, які не мають схильності до співзалежності у міжособистісних відносинах, не підтвердилася.

П'ята гіпотеза про те, що рівень врівноваженості (стійкості до стресу) є статистично нижчим у жінок з високим рівнем емоційної співзалежності, порівно з жінками з низьким рівнем співзалежності у міжособистісних відносинах не підтвердилася. Отримали протилежний результат.

Шоста гіпотеза стосовно того, що рівень депресивності є статистично вищим у жінок з високим рівнем емоційної співзалежності, порівно з

жінками з низьким рівнем співзалежності у міжособистісних відносинах, повністю підтвердилася.

В цілому, концептуальна гіпотеза перевірена та підтверджена. За результатами емпіричного дослідження визначено індивідуально-психологічні відмінності жінок з емоційною співзалежністю від жінок, які не мають схильності до емоційної співзалежності у міжособистісних відносинах.

Практична значимість отриманих результатів полягає у можливості їх використання для консультативної, психотерапевтичної роботи з жінками та їх родинами. Зроблені висновки можуть бути враховані у розробленні психокорекційних програм для жінок. Також отримані результати можна використовувати у навчальному процесі у закладах вищої освіти на психологічних факультетах.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні особливостей прояву емоційної співзалежності у чоловіків та визначенні ступеня її впливу на сімейне благополуччя

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацилева О.В., Пузь І.В. Психічна саморегуляція як засіб збереження благополуччя особистості в межах освітнього простору. *Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі неперервної освіти*; за науковою редакцією Матохнюк Л.О. / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (30–31 жовтня 2020 року). № 3 (29). Вінниця: КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти», 2020. С. 28–32.
2. Березовська Л.І., Сахон В.О., Павлик У.В. Соціально-психологічні чинники схильності особистості до утворення співзалежних стосунків. *Питання психології. Вісник Національного університету оборони України*. 2021. 1 (59). С. 28–35.
3. Бігун Н.І. Феномен самодостатності особистості у класичній психології. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. 2017. Серія №12. № 6 (51), 17–25
4. Бондаренко Я.І., Кубриченко Т.В. Самоставлення самотніх жінок. *Актуальні проблеми психології. Психологія творчості*. Т.12. вип. 21, 2015. С. 49–61.
5. Вакулич Т.М. Співзалежність жінок у сім'ї як психологічна проблема. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія Психологія. № 2 (2). 2012. С. 3–11.
6. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку : *монографія*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2005. 308 с.
7. Горелова Н.С. Емоційне вигорання: детермінанти та стадії розвитку. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.* Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 29–30 січня 2021 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2021. С. 151–154.

8. Григор'єва О.В. Психологічні межі особистості та метод оцінки їх сформованості. *Наука і освіта*. 2013. № 1–2. С. 8–13.
9. Гура С.О. Психологічні особливості віктимної поведінки молодих людей. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. Вип. 21. С. 30–39.
10. Дерев'янка С.П. Емоційні особливості рольової віктимності молоді. *Проблеми психологічної безпеки сучасної молоді: монографія / за наук. ред. О.Ю. Дроздова*. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. С. 48–60.
11. Дерев'янка С.П. Когнітивна психологія: навч. посібник. Чернігів, 2012. 184 с.
12. Дерев'янка С.П. Феноменологія емоційного інтелекту: навчально-метод. посібник. Чернігів, 2016. 312 с.
13. Жидко М.Є., Шуленкова А.І. Особливості любовних та міжособистісних відносин у жінок і чоловіків в поліаморних стосунках. *Науковий журнал Інсайт*. Випуск 2. 2019. С. 24–30.
14. Зарицька В.В. Теоретико-методологічні основи розвитку емоційного інтелекту у контексті професійної підготовки : *монографія*. Запоріжжя : КПУ, 2010. 303 с.
15. Захожа В.А. Фізичне насильство щодо жінок у сім'ї. *Наукові записки. Соціологічні науки*. Київ, 2001. Том 18. С.49–54.
16. Качмар О.В. Соціальна деструктивність та насильство в сім'ї. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2016. № 2(8). С. 43–54.
17. Коваленко О.І., Самара О.Є. Емоційна залежність особистості як проблема сучасної психології. *Габітус*. Випуск 42. 2022. С. 178–181.
18. Кочарян А.С. Синдроми невротичної любові. *Вісник Харківського університету*. Серія психологія. 2000. № 498. С. 68–72.
19. Левус Н.І., Філіпов А.О. Особливості емоційного вигорання співзалежних осіб. Науковий потенціал та перспективи розвитку психологічних наук: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Львів, 11–

- 12 вересня 2020 р. URL:
file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Desktop/%D0%A1%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C/Levus_N_Philippov_A_FEATURES_OF_EMOTIONA.pdf
20. Матейко Н. Духовний саморозвиток як умова попередження адитивної ідентичності особистості. *Гірська школа українських карпат. № 8-9.* 2013. С. 176–178.
21. Менделевич В.Д. Механізми розвитку залежної поведінки. *Психіатричний журнал.* 2003. №1. С. 5–9.
22. Мілушина М.О. Специфіка динамічних проявів розвитку співзалежності. *Актуальні проблеми психології.* 2014. Т. 7: Екологічна психологія, вип. 37. С. 135–141.
23. Новицький П.П. Стратегії прихильності у осіб із любовною адикцією. *Могілянські читання – 2021: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти: матеріали XXIV Всеукраїнської наук.-метод. конф. (Миколаїв, 8-12 листоп. 2021 р.).* Миколаїв, 2021. С. 32–35.
24. Мателега М.М., Азізов С.С. Психологічні особливості залежності як девіантної поведінки особистості. *Психологічні науки: проблеми і здобутки.* 2015. Вип. 7. С. 146–160.
25. Рутьян Л. Домашнє насильство жінок: психологічні та соціальні детермінанти, явища. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2019. 178 с.
26. Савченко О., Свирида М. Модель психологічної безпеки особистості як комплексного феномену. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL.* 2020. №6 (12). С. 66–79.

27. Самара О.Е. Особливості переживання емоцій сорому і провини у співзалежних жінок. *Сучасні підходи та технології соціально-психологічної та корекційної роботи з різними віковими групами населення*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, 20-22 червня 2014 року / гол. редкол.: Л. М. Дунаєва ; ОНУ ім. І.І. Мечникова, Ін-т інноваційної та післядипломної освіти [та ін.]. Одеса : Одеський нац. ун-т, 2014. С. 302–306.
28. Світлична Т.Г., Меньшикова Л.І., Смирнова Є.А. Феномен залежності: термінологічний аналіз. *Соціальні аспекти здоров'я населення*. 2018. Т. 59, № 1. С. 57–67.
29. Сорокіна О.А. Психологія залежності: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2014. 180 с.
30. Хабайлюк В.В. Психологічні особливості прояву надмірної залежності в сімейних стосунках. *Практична психологія та соціальна робота*. 2013. № 4. С. 24–27.
31. Чернецька Ю.І. Особливості прояву адитивної поведінки у жінок і чоловіків. *Сучасні підходи до формування професійної самосвідомості фахівців соціальної сфери в умовах реалізації гендерної політики в Україні*: Матеріали Регіональної науково-практичної конференції (23 березня 2017 року, Харків). Харків : ФОП Петров В.В., 2017. 219 с. С. 77–82.
32. Шинкаренко О.Д. Психологічні особливості жертв подружнього насильства. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 3. С. 25–28.
33. Широка А.О. Брух І.І. Емоційна залежність у романтичних стосунках: роль несприятливого дитячого досвіду та ранніх дисфункційних схем. *Психологія і особистість*. 2021. № 2, С. 143–158.
34. Штандер В. Пастка співзалежнення. Київ: Відродження, 1995. С. 50–57.

35. Эриксон Эрик. Идентичность: юность и кризис: Учеб. пособие: Пер. с англ./ А.В.Толстых (общ. ред. и пре дисл.) 2 изд. Москва : Флинта и др., 2006. 341 с.
36. Ярий В.В., Маркова М.В. Співзалежність як порушення здоров'я, пов'язане зі стресом: варіативність прояву психопатологічних феноменів. *Український вісник психоневрології*. 2015. Том 23, вип. 3 (84). С. 179–180.
37. Яшук І.П. Державна допомога та профілактика домашнього насильства в Україні. *Партнерство в освіті та соціальній роботі: сучасні виклики та перспективи* : матеріали міжвузів. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 22 лют. 2022 р.). Хмельницький : ПП «А.В. Царук», 2022. С. 5–7.
38. Acevedo V.P., Aron A.P. Romantic love, pair-bonding, Mechanisms of social connection: From brain to group M. Mikulincer, P.R. Shaver (eds.). Washington, DC; US: *American Psychological Association*, 2014. P. 55–69.
39. Carnes P.J., Nonemaker D., Skilling N. Gender differences in normal and sexually addicted population. *Am. J. Prev. Psychiatr.* 1991. Vol. 3. P. 16–23.
40. Fisher H.E., Aron A., Brown L.L. Intense, Passionate, Romantic Love: A Natural Addiction? How the Fields That Investigate Romance and Substance Abuse Can Inform Each Other. *Front Psychol.* 2016; 7: 687. Published online 2016 May 10.
41. Griffin-Shelley E. Sex and Love: Addiction, Treatment, and Recovery Greenwood Publishing Group, Westport, Connecticut, London, 1997.
42. Mullen, P.E., Pathe, M., Purcell, R., Stuart, G.W. A study of stalkers. P.E. Mullen, M. Pathe, R. Purcell, G.W. Stuart . *American Journal of psychiatry*. 1999. № 156 (156). P. 103.
43. Peabody S. Addiction to Love: overcoming obsession and dependency in relationship. Ten speed press. Berkeley : Celestial Arts. 1989.
44. Sanches M., John V. P. Дослідження love addiction: Current status and perspectives . *European Journal of Psychiatry*. 2019. No. 33. P. 38–44.
45. Shaef A. Co-dependence: Misunderstood. San Francisco, 1996. 105 p.

46. Sheff E. *Stories from the polycule: Real life in polyamorous families*. Portland: TorontreePress, 2015. P. 573.
47. Shields N.M. Patterns of family and nonfamily violence: Violent husbands and violent men / N.M. Shields. *Violence and Victims*. 1997. Vol. 3. P. 83–97.
48. Sophia E.C., Tavares H., Berti M.P., Pereira A.P., Lorena A., Mello C., GorensteinC., and Zilberman M.L. Pathological Love: Impulsivity, Personality, and RomanticRelationship.
49. Sussman S. Love addiction: Definition, etiology, treatment. *Sexual Addiction & Compulsivity*. 2010, No. 17. P. 31–45
50. Estévez A. and others. The role of emotional dependence in the relationship between attachment and impulsive behavior. *Annals of Psychology*. 2018. 34(3), P. 438–445.